

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ПОТЕНЦІАЛІВ ОСОБИСТОСТІ У ПОЗАШКІЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

К.Ф. МУСАЄВ

Україна, м. Сімферополь, Кримський інженерно-педагогічний університет

У системі державних інститутів, покликаних забезпечувати освітню, трудову, загальнокультурну і моральну підготовку учнівської молоді, важлива роль належить позашкільним закладам. Однак педагогічний вплив позашкільних закладів на шкільну молодь ще низький. Причин цьому багато: слабка матеріально-технічна база, низька пропускну здатність, обмеженість напрямів діяльності творчих об'єднань, надмірна заорганізованість і недостатня якість освітньо-виховної роботи.

Питання позашкільної освіти та розвиток творчої особистості учнів в позашкільних закладах розглядають такі вчені, як Сущенко Т.І., Пустовіт Г.П. [1], Ковбасенко Л. [2], Литвинова Н. [3], Сидоренко В.К., Худик В.А., Барташнікова І.А., Неміровська Л.І., Мельнікова І. [4]. Але ще не розглянуті проблеми підготовки фахівців для позашкільних закладів, цьому ми й приділимо увагу в даному дослідженні.

Ми прагнемо з'ясувати склад педагогічних кадрів, проаналізувати стан та проблеми підготовки фахівців для позашкільних закладів, віднайти засоби розв'язання виявлених проблем. Для цього необхідно визначити: чинники, які впливають на рівень підготовки фахівців для позашкільних закладів; характерні особливості роботи керівників творчого об'єднання позашкільного закладу; напрямки професійного зростання педагогів позашкільних закладів для чіткого розуміння мети і завдання їхньої діяльності, вдосконалювання її з одночасним розширюванням кола власних функцій як вихователів.

Надзвичайно важливим чинником, що впливає на рівень і результати функціонування позашкільних закладів, є якісний склад кадрів керівників творчих об'єднань. Його зазвичай оцінюють передовсім за освітою і стажем педагогічної діяльності. Щодо першого показника, то лише 70% керівників гуртків мають вищу освіту (на станціях юних техніків, натуралістів ці дані значно нижчі). Але більшість тих, хто має вищу освіту, не є професійними педагогами. Це зумовлене тим, що склад працівників позашкільних закладів поповнюється переважно фахівцями різних галузей національно господарства, мистецтва, культури, науки.

Показник педагогічного стажу зараховується як час роботи, пов'язаної з профілем відповідного творчого об'єднання позашкільного закладу, але сумарний педагогічний стаж виявляється невеликим: у середньому менше 10 років. Важливим показником, який характеризує професійне становлення педагогів та істотно впливає на якість навчально-виховного процесу, є рівень задоволеності своєю діяльністю. Щоб з'ясувати, чи задоволені вони нею, ми опитали понад 500 педагогічних працівників позашкільних закладів. Певні висновки робили на підставі оцінки професії загалом, усвідомлення її престижу і суспільного значення; відсутності чи наявності бажання змінити професію; обрати цю професію знову при виникненні перерви у роботі або через інші обставини. Одержані результати показали в середньому низьку задоволеність опитаних своєю діяльністю. Однією з причин цього, на нашу думку, є недостатні психолого-педагогічні знання і вміння, якими володіють керівники творчих об'єднань позашкільних закладів. Саме тому вони відчують серйозні труднощі у роботі. Найпоширенішими є такі труднощі: пов'язані з вивченням особистості вихованців, урахуванням їхніх вікових та індивідуальних особливостей; виховного характеру (організація колективу, створення традицій, вироблення громадської думки); методичні (відбір матеріалу, залучення вихованців до пошукової і дослідницької діяльності); пов'язані з організацією зворотного зв'язку та оцінкою результатів своєї роботи.

Подолати їх заважає відсутність базових планів. Це, своєю чергою, негативно позначається на рівні готовності до роботи з дітьми – основи і запоруки формування педагогічної майстерності.

Однак часто педагогічні працівники позашкільних закладів цього не усвідомлюють і недоліки в роботі пояснюють зниженням своєї спеціальної кваліфікації. Але саме недостатня психолого-педагогічна підготовка, знижуючи інтерес до роботи, спричинює послаблення

спеціальних умінь, які не набувають дальшого творчого розвитку. Формування у керівників творчих об'єднань позашкільних закладів готовності до педагогічної праці сприятиме зміні ставлення до неї, підвищенню престижу, рівня задоволеності нею, скоротить плінність кадрів і зрештою поліпшить навчально-виховний процес.

У вчителів готовність до педагогічної праці виробляється під час навчання у педагогічному ВНЗ в умовах спеціально організованої діяльності (навчальної, наукової, виховної, власне педагогічної та ін.). Більшості працівників позашкільних закладів доводиться формувати таку готовність переважно безпосередньо у практичній роботі.

З'ясовуючи готовність до будь-якої діяльності, виділяють чотири взаємопов'язані компоненти: мотиваційний, емоційний, пізнавальний і вольовий. Щодо керівників творчих об'єднань позашкільних закладів, зміст цих компонентів можна представити так.

Мотиваційний компонент характеризує розуміння педагогом потреби оволодіння педагогічною майстерністю. У свою чергу, він складається з усвідомлення цінностей праці як сфери, що розширює творчі можливості особистості, недостатності для успішної роботи лише спеціальних знань та вмінь, необхідності розвитку педагогічних здібностей.

Емоційний компонент передбачає емоційно-заінтересоване ставлення до дітей і результатів роботи з ними, до педагогічної праці як суспільно значимої і престижної. *Пізнавальний компонент* визначає наявність у педагога як фахових, так і педагогічних знань у їх єдності і взаємозв'язку. При низькому рівні психолого-педагогічних знань, недостатньо розвинених педагогічних і методичних умінь спеціальні знання і вміння стають менш вираженими.

Щоб усі ці компоненти діяли, потрібний відповідний рушійний механізм. Його роль виконує *вольовий компонент*, в основі якого – вольова дія, спрямована на активне практичне застосування всього комплексу знань, умінь і навичок.

У формуванні готовності до педагогічної діяльності провідна роль належить методичній роботі з педагогами позашкільних закладів.

Найважливішою умовою раціональної, цілеспрямованої організації методичної роботи у позашкільному закладі, на нашу думку, є аналіз складу педагогічних кадрів, оцінка їхніх якостей. Аналіз доцільно робити на основі діагностичної карти, яка може включати такі показники: відвідування занять вихованцями; збереження контингенту об'єднання; уміння планувати навчально-виховну роботу та організовувати цільову діяльність за профілем об'єднання і самостійну практику його членів; згуртування колективу; робота з активом об'єднання; залучення вихованців до планування і проведення занять об'єднання; організація суспільно корисної праці; уміння вести психолого-педагогічні спостереження за вихованцями, стимулювати розвиток їхніх творчих здібностей; підготовка громадських інструкторів; професійна орієнтація учнів; зв'язок зі школами, батьками вихованців; прагнення доповнити і поглибити психолого-педагогічні знання; активна участь у методичній роботі; самоосвіта; застосування на практиці педагогічних знань і т. ін.

Методична робота повинна враховувати труднощі, з якими стикаються у своїй діяльності педагоги, їхні професійні потреби. Останні часто виникають на основі перших. Якщо методична робота сприяє задоволенню професійних потреб, подоланню труднощів, вона тим самим стимулює прагнення педагогів до розширення психолого-педагогічних знань і умінь, їх активного застосування на практиці.

При організації методичної роботи обов'язково треба враховувати особливості педагогічного колективу позашкільного закладу, зокрема його професійно-кваліфікаційну структуру, сталість складу, згуртованість, що виявляється в потребі взаємного спілкування, обміну інформацією, спільного обговорення педагогічних проблем тощо.

На формування у керівників творчих об'єднань готовності до педагогічної праці має впливати передовсім зміст методичної роботи. Важливо виробляти позитивне ставлення до такої праці, інтерес до неї. Варто добиватися, щоб стали особистісне значущими цілі й завдання професійної діяльності. Це сприятиме розвитку позитивних мотивів і безпосередньо педагогічної праці.

Добре показало себе ознайомлення педагогів з роботою кращих керівників творчих об'єднань на зустрічах із ними, проведенні відкритих занять, у практиці обміну досвідом, у бесідах із вихованцями. Підвищенню престижу цього виду педагогічної праці сприяє увага до її актуальності в сучасних умовах, зв'язок із завданнями соціального, культурного і науково-технічного прогресу, з високими гуманістичними ідеалами. Бажано максимально розширити контакти керівників і самих творчих об'єднань із представниками творчої та науково-технічної громадськості, виробничниками, школами, батьками. Громадське визнання успіхів і схвалення діяльності педагога позитивно впливають на формування в нього готовності до педагогічної праці.

Центральне місце у змісті методичної роботи має належати оволодінню і збагаченню керівників творчих об'єднань психолого-педагогічними знаннями та вміннями. На основі нашого дослідження, враховуючи досвід діяльності позашкільних закладів і їх перспективні завдання, найбільш значущі знання, вміння і необхідні особистісні якості керівників можна узагальнено викласти так:

- **знання та вміння**, необхідні для організації виховного процесу в позашкільному закладі (знання основних положень теорії виховання, специфіки організації виховної роботи в умовах вільного часу, реального суспільно-політичного і культурного життя; вміння проникати у внутрішній світ дитини, адекватно сприймати його і правильно оцінювати, встановлювати зовнішні зв'язки творчого об'єднання). Здатність до емоційно-вольового впливу, переконаність, висока моральність тощо.

- **знання та вміння**, необхідні для організації творчої діяльності за профілем об'єднання (знання закономірностей творчої, дослідницької роботи школярів загалом і за профілем конкретного об'єднання; вміння аналізувати творчий потенціал вихованців, прогнозувати і стимулювати його зростання, організувати творчі колективні та індивідуальні заняття, показати практичні прийоми і способи виконання завдань). Інтерес до роботи з дітьми, захопленість конкретною галуззю діяльності та ін.

- **уміння**, необхідні для залучення гуртківців до виховної самодіяльності (організувати і згуртувати колектив на основі традицій, стимулювати ініціативу і самодіяльність вихованців, пов'язувати завдання колективу з можливостями його членів). Прагнення до колективного розв'язання завдань, самокритичність, вимогливість передовсім до себе, педагогічний такт.

Джерелом вольової активності особистості як рушійного механізму застосування на практиці набутих знань і умінь можуть бути самоаналіз, самоконтроль і самооцінка результатів праці, а також ставлення колег (схвалення, заохочення, визнання авторитету у певних питаннях тощо). У процесі методичної роботи потрібно вчити педагогів аналізувати й оцінювати свою роботу, її зміст і результати.

Ефективність методичної роботи з кадрами з точки зору формування у них готовності до педагогічної діяльності багато в чому залежить від застосовуваних форм і методів. У практиці позашкільних закладів найчастіше використовуються лекції, методичні, творчі і проблемні семінари, психолого-педагогічні практикуми, творчі групи, школи передового досвіду. Аналіз свідчить, що в такий спосіб організоване навчання не дає бажаного ефекту. Серед причин – інертність педагогів, які націлені на пасивне сприймання інформації, схильність до засвоєння одноваріантних істин, невміле і однобічне формулювання проблем, поверховість, формалізм в обміні досвідом.

Усе це потребує широкого запровадження активних форм роботи з кадрами. Тут успішними можуть бути проблемні лекції, тематичні дискусії, аналіз педагогічних ситуацій, ділові і рольові ігри тощо. Наприклад, під час аналізу конкретних ситуацій керівник формує певну складну задачу чи проблему з тих, з якими стикаються у своїй роботі працівники позашкільних закладів, і визначає питання для розв'язання. Розподілені на групи педагоги розробляють варіанти розв'язання проблеми, відшукуючи прийнятніше за ті, що застосовуються на практиці. Потім запропоновані рішення обговорюються і захищаються. Використання такого методу дає змогу створювати ситуації несподіваності, конфлікту, невизначеності, вибору, що викликає в учасників занять інтерес, спонукає до активної пізнавальної діяльності. За таким принципом організуються і рольові та ділові ігри.

Побудована на науковій основі, цілеспрямована методична робота має у кінцевому підсумку виробити у керівників дитячих та юнацьких творчих об'єднань потребу в самоосвіті і самовдосконаленні, без чого не можна сформувати готовності до педагогічної діяльності, досягти майстерності.

Для професійного зростання педагогів позашкільних закладів дуже важливо, щоб вони чітко знали мету і завдання діяльності, вдосконалювали її, розширюючи коло власних функцій як вихователів. Тому зміст методичної роботи з ними повинен тісно пов'язуватися із завданнями виховання учнів у позашкільному закладі в цілому і в кожному творчому об'єднанні зокрема. Визначаючи зміст і форми, основні напрями методичної роботи, потрібно враховувати спеціальну освіту, виробничий і педагогічний стаж працівників, рівень їхніх знань, умінь і навичок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пустовіт Г.П. Деякі аспекти методології позашкільної освіти / Г.П. Пустовіт // Шлях освіти. – 2000. – № 2. – С. 11 – 15.
2. Ковбасенко Л. Організаційно-педагогічні основи діяльності сучасного позашкільного навчального закладу / Л. Ковбасенко // Шкільний світ. – 2003. – № 22 – 24. – С. 2 – 25.
3. Литвинова Н. Розвиток творчої особистості у позашкільній діяльності / Н. Литвинова // Рідна школа. – 2003. – № 8. – С. 6 – 10.
4. Позашкільні заклади України (Основні напрями розвитку та оновлення діяльності) / під ред. Мельникової І.М. – К., 1993.